

Мина Јелесијевић
етнолог-антрополог, кустос
Народни музеј Чачак
minajelesijevic@gmail.com
ORCID: 0009-0009-5898-4990

Вујадин Вујадиновић
археолог, кустос
Народни музеј Чачак
vujadinv@yahoo.com
ORCID: 0009-0002-9070-7722

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

DOI: 10.65627/zrnmuc.2026.56.4

UDK: 726.82(497.11)"18/19"
930.2:003.071(497.11)"18/19"

Примљен / Received: 10. 3. 2026.

Прихваћен/Accepted: 1. 4. 2026.

Прилог проучавању сеоских гробаља чачанског краја из XIX и прве половине XX века (гробље у Коњевићима)

Апстракт: *Рад представља прилог проучавању сеоских гробаља и надгробних споменика у селу Коњевићи код Чачка, насталих у периоду од XIX до прве половине XX века. Методологија рада обухвата теренско документовање материјалних остатака, њихово фотодрафисање и ујоређивање са досљутним подацима и музејском грађом. Акцента истраживања усмерен је на орнаментичку као кључни елемент визуелног идентитета ових споменика, а чији су трагови уочени на скоро свим надгробницима.*

Кључне речи: *Коњевићи, гробље, надгробни споменици, орнаментика, ликовне представе, симболика*

Гробље у Коњевићима познато је по називу топонима на ком се налази а који се назива Стублине. Данас је то велико, једним делом (због близине Чачка) и градско гробље које се простира на површини већој од 1,5 ha. Најстарији део налази се на једној благој узвишици у југоисточном делу гробља на катастарској парцели 310 КО Коњевићи, површине од око 30 aри.¹ Најстарији споменици подигнути су почетком XIX века.

Будући да се село под истим именом помиње у првим турским пописима у другој половини XV века, на простору Коњевића треба очекивати и средњовековно гробље. Предање о старијем, претпостављеном средњовековном гробљу није забележено, нити су за сада откривени било какви материјални трагови. Оно што се зна јесте да је раније постојало гробље у данашњој порти цркве у Коњевићима око старије цркве

брвнаре. Овде је пронађен део надгробног споменика од пешчара постављеног 1863. године, што говори да су једно време два гробља егзистирала паралелно.

Може се претпоставити да је неколико фактора довело до формирања данашњег коњевићког гробља. Село је највероватније у највећој мери насељено крајем XVIII и почетком XIX века, па се и већим приливом становништва указала потреба за већим простором за уповавањем преминулих.² У овом смислу могла би се поменути и једна епизода из времена Боја на Љубићу где се помиње велико страдање народа проласком Таја Паше према Чачку. Могуће је да је и то додатни разлог потребе за новим гробљем.³

Коњевићко гробље постављено је у равници са благим падом према југу са правцем

[1] Обиласком овог дела гробља од стране археолога Народне музеја Чачак констатовани су налази керамике из времена металног (бронзаног/гвозденог) доба.

[2] Радомир Илић, „О љубићским селима: антропогеографска проучавања”, у: *Насеља српских земаља: расправе и грађа*, књ. II, ур. Ј. Цвијић (Београд: Српска краљевска академија, 1903), 50.

[3] Радивоје Д. Бојовић, „Битка на Чачку 1815. године”, *Зборник радова Народне музеја V* (1974), 96, 100.

пружања исток–запад и ограђено је жицом. Споменици су различитих материјала и величина. Израђени су од камена из непосредне околине као што су трепчански камен и буковички пешчар, као и студеничког мермера. Нови мермерни споменици карактеристични су за период после Другог светског рата. Димензије обрађених споменика су у распону висине од 64 до 190 cm, дужине од 28 до 47 cm и ширине од 7 до 28 cm.

Могу се поделити на надгробнике у облику ниских стубова четвртастог, лучно или троугласто сведеног врха (без натписа, углавном украшени само геометријским урезима, најчешће представама крста) који се могу окарактерисати као најстарији тип споменика, затим у облику крста (тесани од студеничког мермера и, они масивнији, од тврдог крупнозрнастог камена и већина се може датовати у прву половину XIX века), стуба (стеле паралелопипедне форме) са или без „капића“ (највећи број је подигнут средином и током друге половине XIX века – то су стубасти надгробници без „капића“, док они са додатком капе спадају у млађу групу – крај XIX и почетак XX века), плоче са лучно или троугласто сведеним врхом (друга половина XIX и прва половина XX века), плоче са крстом на врху (крај XIX и прва половина XX века) и обелиска (прва половина XX века). Поједини имају лежеће плоче.

Епитафи су исписани ћиричним писмом, уз присуство појединих црквенословенских слова на старијим споменицима.⁴ Они који се могу прочитати обично пружају податке о имену и презимену покојника, години рођења и смрти, понекад и које године

[4] Иако је реформа језика и правописа Вука Стефановића Караџића усвојена 1868. године, анализирајући употребу језика на надгробним споменицима, Радојко Николић истиче да су споменици до приближно 1880. године писани традиционалном, нерепформисаном ћирицом јер се вуковски фонолошки правопис тешко пробијао на надгробнике и каснио је десет и више година у односу на његову примену у „државним“ документима и уметничкој литератури [Радојко Николић, *Камена књижа предака: о највишим са надгробних споменика Зајадне Србије*, друго, допуњено издање (Чачак: Народни музеј, 2018), 371].

је споменик подигнут и ко га подиже. Неретко се дешава и да су на једном споменику уклесана имена и подаци више особа, углавном чланова исте породице. Ова пракса би се могла довести у везу са економским статусом породице, јер свакако да су величина, али и материјал надгробника осликали друштвену и економску моћ појединца и породице из које потиче.

Надгробници су украшени разноликим орнаментима и ликовним представама који нису увек били само декоративни елементи, већ су често имали и дубља значења, као што су одавање почаста покојнику, приказивање његовог друштвеног статуса и свакако апотропејска (заштитна) улога. Знатно богатије ликовне обраде су споменици у облику стуба и плоче са крстом на врху, за разлику од нпр. споменика са троугластим завршетком и обелиска код којих је крст најчешће и једини орнамент (понекад уоквирен лоровим гранчицама). Ликовни мотиви, забележени на надгробницима, могу се разврстати у неколико група.

Орнаментика надгробника у Коњевићима показује да се локална сеоска меморијална култура XIX века развијала кроз спој традиционалне симболике, занатске репрезентације и социјалног статуса покојника.

Веgetабилне представе попут дрвета, цветова, лишћа, гранчица, лозица на споменицима приказују се као посебне скупине или, пак, у комбинацији са животињским мотивима, астралним симболима, крстом, као и ликовним приказом покојника.⁵ Симбол су умирања, поновног рађања и обнављања, а један од честих је винова лоза са гроздовима, позната још у античком периоду. Старе традиције поистовећују рајско дрво живота са виновом лозом са гроздовима, док је лоза са бршљановим листом симбол вечног циклуса смрти и поновног рађања

[5] Никола Р. Дудић, „Флорална орнаментика на споменицима источне Србије и приобаља Мораве“, *Лесковачки зборник XXXI* (1991), 83.

(тролист као симбол тројства често замењује бршљан).⁶ На анализираним споменицима од биљних орнамената забележени су цветови, лозе са листовима и цветовима које се развијају из саксије, као и већ поменута лоза окићена гроздовима. Обе варијанте лозе постављене су на бочним странама споменика. У групу вегетабилних мотива може се сврстати и розета, такође забележена на евидентираним надгробницима. Иако се у литератури означава и као геометријски мотив, према мишљењу Шефика Бешлагича, розета је цвет са једнаким заобљеним латицама и често са назначеним централним делом у виду тачке, кружића или кружног венца.⁷

Геометријске представе, попут таласастих и цикцак линија најчешће су дате у виду бордура које оивичавају поља са текстом. У ову групу (од забележених орнамената) могу се сврстати и круг, правоугаоник, троугао, спирала⁸ и крст. Крст, не само као геометријски⁹, већ превасходно као верски симбол (са циљем да означи верску припадност покојника), најзаступљенији је орнамент на споменицима. Јавља се у различитим облицима: грчки (укључујући и варијанту са проширеним крајевима кракова у форми трапеза), латински, Андрејин крст (често уписан у квадрат или круг), православни. Крст може бити окружен двома ловоровим гранчицама, а у средишњем делу често се може видети и српски грб. Особеност старијих надгробника (оних у облику крста, и пре свега, стуба) јесу поновљени (развијени, разуђени) крстови код којих се из средине развијају зраци који се завршавају троугловима, звездама, розетама

и стилизованим цветовима.¹⁰ Забележени су поновљени двоструки, троструки, па и четвороструки крстови, често на правоугаоном или степенастом постољу.

Од животињских представа на надгробницима су углавном приказане птице и то махом голуб. Птица као ликовни мотив коришћена је још у праисторији, а потом и у античком и предхришћанском периоду, као и током читавог средњег века. У старохришћанској уметности голуб и орао су били чест мотив. Према старом веровању душа човека има облик птице, па се за голубове на споменицима може рећи да представљају душе покојника.¹¹

У антропоморфне представе сврставају се (на основу анализираних споменика) прикази фигура покојника у народној ношњи и представа главе карактеристична за надгробнике студеничког типа. Споменици од белог студеничког мермера клесани су у мајданима у близини манастира Студенице, а прављени су у облику плоче или крста који на крацима имају „јабуке”. На већини ових споменика је плитко урезан или рељефно изведен лик (глава) која симболично представља покојника. Старијем типу ових надгробника припадају они споменици са пластичном скулптурално урађеном главом, са и без текста, док у млађу групу споменика од студеничког мермера спадају они на којима је лик покојника изведен цирклама (тзв. споменици „цирклаши”). Најчешће су без текста или са врло кратким натписом (име покојника и година смрти). Заједничка особина споменика овог типа јесте изражајни поступак сведен на основне карактеристике људске главе и лица: лобања, очи, нос, уста, а понекад и уши, брада, бркови.¹² Попрсје или цела фигура заступљени су на споменицима драгачевског типа. Мада је понекад фигура

[6] Ана Цицковић и Милан Брајковић, „Споменици у порти манастира Светог Саве у Савинцу”, *Зборник радова Музеја рудничко-шаковског краја* 6 (2011), 49.

[7] Šefik Bešliagić, *Stećci – kultura i umjetnost* (Sarajevo: IRO „Veselin Masleša”, 1983), 209.

[8] Спирала се може означити и као вегетабилни мотив, с обзиром да, на основу појединих тумачења, представља уметничку стилизацију лозе као дела и изданка биљке (Š. Bešliagić, *Stećci – kultura i umjetnost*, 200).

[9] Требало би узети у обзир да се крст као симбол и појам јавља много пре појаве хришћанства [Невенка Бојовић, *Орнаментика на надгробним споменицима* (Чачак: Народни музеј, 1995), 7].

[10] Н. Бојовић, *Орнаментика на надгробним споменицима*, 7.

[11] Š. Bešliagić, *Stećci – kultura i umjetnost*, 275-277; Н. Бојовић, *Орнаментика на надгробним споменицима*, 8.

[12] Н. Бојовић, *Орнаментика на надгробним споменицима*, 5-6; Никола Дудић, „Човек и његова ликовна представа на надгробном камењу у Србији”, *Рашка баштина* 3 (1988), 159.

скоро без икаквог детаља и стилизована, уочава се изразита трећа димензија будући да је подлога одвојена од људске представе која је готово увек употпуњена ношњом, укључујући и накит и оружје.¹³ Представа руке (најчешће савијена у лакту или само испружена до лакта), с обзиром да се може тумачити као симбол самог покојника¹⁴, такође се може уврстити у антропоморфне представе. Овај мотив је широко распрострањен на споменицима у облику плоче са крстом на врху, али је, иако ређе, присутан и на споменицима у облику стуба.

На надгробницима су неретко приказани и разни предмети из свакодневне употребе. То су ствари које упућују на практичан живот народа (оруже којим су обављани сеоски послови, али и оружје), предмети које је покојник користио и волео за живота или који су у вези с његовом смрћу.¹⁵ Скоро сва занимања сељака означена су ликовним представама, па су тако надгробници орнаментисани алаткама којима се одређени занат обављао.¹⁶ Од употребних предмета ове врсте на анализираним надгробницима могу се видети ренде за обраду дрвета, брадва (тесарска секира), клешта, чекић и наковањ, а од женских атрибута преслица, корпа са кудељом и вретеном. Кишобран је чест мотив, као и пушка, кубура и јатаган, док је на једном надгробнику дата представа трубе, што указује на то да је покојник вероватно био свирач. Могу се видети још и мастионица са пером, чутура, огледало, чешаљ, чирак са свећом. За надгробнике у облику плоче са крстом на врху карактеристична је представа посмртне трпезе (стола за посмртну даћу) која се може мењати зависно од предмета који су

груписани око стола (једна или две столице, док су на самом столу постављени различити употребни и декоративни предмети, најчешће чаше, бокали, тањира са храном).¹⁷ Мотив посмртне трпезе се готово увек приказује у комбинацији са представом руке (која обично држи неки предмет: цвет или крст), односно испод ње. Међутим, на овом гробљу представа посмртне трпезе је уочена и на једном споменику у облику стуба са „капићем“ који се приближно може датовати у последњу деценију XIX и прву деценију XX века. Имајући у виду да се споменици са придатим крстом у горњем делу јављају већ с краја XIX века, присуство овог орнамента на поменутом надгробнику се може објаснити тиме да су оба типа споменика била заступљена у приближно истом временском интервалу.

Архитектонски орнаменти у виду аркада и тордираних стубића јављају се на споменицима у облику плоче која се на врху завршава крстом и то од друге деценије XX века.¹⁸

Поједини споменици су фарбани, мада се може закључити да је на неким боја новијег датума.

Појединачни надгробни споменици

1. Споменик без текста у облику ниског стуба троугласто сведеног на врху. На западној страни дата је представа издубљеног крста у дуплом кругу. Изнад, у троугластом пољу на врху споменика, у угловима су урезане две полулунне црте и две тачке. На источној страни је оивичено празно квадратно поље изнад кога је урезан троугао испуњен цикцак линијама. Димензије: 75 x 43 x 27 cm. (Слика 1)

2. Споменик „циркаш“ од белог студеног мермера у облику крста. На сва три крака присутне су избочине, тзв. „јабуке“.

[13] Н. Дудић, „Човек и његова ликовна представа на надгробном камењу у Србији“, 159–160.

[14] Н. Бојовић, *Орнаментика на надгробним споменицима*, 8.

[15] А. Цицовић и М. Брајовић, „Споменици у порти манастира Светог Саве у Савинцу“, 49; Milenko Filipović, „Starinska groblja u predelu Takovo: prilog proučavanju stećaka“, *Naše starine* VIII (1962), 162.

[16] Р. Николић, *Камена књижа предака: о највишим са надгробних споменика Зайчине Србије*, 75, 84.

[17] Мина Јелесијевић, „Орнаментика на сеоским надгробним споменицима из XIX и прве половине XX века (на примеру села Прислоница)“, *Зборник радова Народне музеја LIV* (2024), 151.

[18] М. Јелесијевић, „Орнаментика на сеоским надгробним споменицима...“, 150.

На предњој страни (у средишњем делу) уклесан је текст: „здь почиваетъ равъ бжи сава Ђукићъ ѿ села конъвића преста v = 1837”. На другој страни је цирклом/шестаром плитко урезана представа главе покојника. Чеони део лица састоји се од два концентрична круга у чијем доњем делу су изведене очи у виду два концентрична круга мањих димензија. Од спољашњих страна средине мањих кругова (очију) полазе две линије које се при дну спајају формирајући издужено лице са зашиљеном брадом. Димензије: 93,5 x 47 x 7 cm. (Слика 2)

3. Споменик у облику крста на чијем је горњем краку избочина („јабука”). На предњој страни је исписан текст, готово нечитак, али се ипак може препознати година „1840”, што омогућава да се овај надгробник прецизније датира. На другој страни је орнамент у виду четвороструког поновљеног крста чији се краци трапезасто шире на крајевима. Нагнут је на једну страну и обрастао маховином. Димензије: 190 x 38 x 23,5 cm.

4. Споменик у облику стуба, оштећен и обрастао маховином и лишајем. На предњој страни споменика, у горњем делу, дата је представа једнакокраког (грчког) крста испод кога је исписано име покојника: „ВУИЦА”. У горњим угловима, изнад крста, налазе се две седмокраке розете у круговима. У доњем делу, који је потпуно оштећен, назире се представа покојника. На супротној и једној бочној страни исписан је текст, сада нечитак. На другој бочној страни је приказана пушка. Овај споменик је евидентиран још 1984. године, па у музејској документацији постоје његов опис и фотографије из тог периода. На основу тих података се види да је надгробник подигнут Вуици Јанићу. У делу који је сада оштећен исклесана је представа људске фигуре, приказане до појаса, у народној ношњи. За појас је заденута кубура, а у десној руци, савијеној у лакту, приказана је арбија (шипка од гвозђа или тврдог дрвета која је служила за набијање барута у ватрено оружје). Још у том периоду било је приметно

оштећење у дну споменика (у пределу појаса покојника). Споменик је израдио Радосав Чикириз Драгачевац, па се на основу тог податка из документације надгробник може приближно датовати у период средине XIX века. Димензије: 156 x 38 x 26 cm. (Слике 3 и 4)

5. Споменик у облику стуба, знатно обрастао маховином. Текст је нечитак, па се на основу аналогија овај надгробник може датовати у прву половину XIX века. На предњој страни надгробника, у доњем делу, смештено је поље са текстом, а испод је, као и у горњем делу споменика, уклесан Андрејин крст уписан у квадрат. На супротној страни назире се исти орнаменти и поље са текстом (због маховине није видљиво). На једној бочној страни су три круга са Андрејиним крстом унутар њих. На другој бочној страни, у средишњем делу, налази се посебно ограничено поље са представом кубуре, док је испод и изнад уклесан по један Андрејин крст унутар кружнице. Димензије: 134 x 29 x 27,5 cm.

6. Споменик у облику стуба. На основу назначене године смрти покојника може се датовати у другу половину XIX века (надгробник је подигнут Радовану Вујадиновићу, кмету села Коњевићи, преминулом 1863. године). Епитаф је уклесан у посебно означеним пољима на све четири стране и офарбан црном бојом: „овде почива раба божи радована : вуждиновић кметъ села конъвић з живи 36 го, умре 14 фебруа: 1863.г. ова му споменъ ударише синови любисавъ светлисавъ +: зария : радовановићъ пісо т. в.”. Изнад поља са текстом (такође на све четири стране) дате су представе крста са проширеним крајевима кракова у виду трапеза на степенастом постољу, док су испод епитафа, у квадратним пољима, представе крстова истог облика али без постоља. Димензије: 186,5 x 48 x 38 cm. (Слика 5)

7. Споменик у облику стуба. На основу године смрти покојника може се датовати у последње деценије XIX века (назначена година је 1880). Епитаф је уклесан у доњем делу предње стране. У горњој половини

споменика је представа крста. Супротна страна је у потпуности орнаментисана. У горњој половини надгробника изведена је представа троструког крста на постољу уз чији су доњи крак постављене две спирале. У средишњем делу споменика, у означеном пољу, изведена је представа трубе, а на самом дну ренде за обраду дрвета. Димензије: 143 x 28,5 x 19 cm.

8. Надгробни споменик у облику стуба. На основу године смрти покојника може се датовати у последње деценије XIX века (назначена година је 1881). У доњем делу предње стране, у посебно означеном пољу, уклесан је текст. Изнад је представа поновљеног двоструког крста на овалном постољу. Текст се наставља на супротној страни, такође у посебно означеном пољу у доњој половини споменика, док је изнад дата представа крста чији се краци трапезасто завршавају. На једној бочној страни је представљен мотив преслице. Димензије: 108 x 28,5 x 15,5 cm.

9. Споменик у облику стуба. У горњој половини споменика (на све четири стране) изведена је представа крста у различитим варијантама – поновљени троструки крст на постољу у комбинацији са зрацима који се развијају из средине централног крста и спиралама на доњем краку и развијени крст на степенастом постољу са спиралама и зрацима који се пружају из средишњег дела крста. У доњој половини на три стране смештена су поља са текстом, а на једној страни (испод текста) приказано је ренде за обраду дрвета. На јединој страни на којој није исписан текст, у доњој половини споменика, испод представе крста, представљен је мотив кубуре. С обзиром на то да текст није читљив, на основу аналогија, споменик се може приближно датовати у последње деценије XIX века. Орнаменталне представе крста су скоро идентичне претходно описаном надгробнику. Димензије: 152,5 x 31 x 28,5 cm. (Слика 6)

10. Надгробни споменик у облику стуба (друга половина XIX века). На једној широј

страни споменика дата је представа покојника у народној ношњи са десном руком превијеном преко груди, а левом опруженом уз тело. Глава покојника смештена је у издубљеној ниши. На супротној страни, у доњој половини споменика (у посебно означеном пољу) исписан је текст, док је у горњој половини приказан разуђени крст на постољу. На бочним странама су приказани двоструки и троструки крстови, а на једној и представа корпе. Димензије: 146,5 x 48 x 38 cm.

11. Споменик у облику стуба са „капићем”, условно датован у 1892. годину (на основу уписане године смрти). На предњој страни је поље са текстом оивичено бордуром у виду две паралелне таласасте линије. У самом текстуалном пољу изнад натписа је цвет од седам латица, а изнад поља са текстом је крст на постољу са спиралама из чијих горњих углова се пружају сабласти листови. Са обе стране крста су чираци са свећама и вертикалне таласасте линије. Текст се наставља у средишњем делу супротне стране. Изнад текста је крст око којег је уклесано пет цветова са по осам латица, а испод представа кишобрана. На једној бочној страни је представљен орнамент у виду цветне лозице која се развија из саксије на дну споменика, док је на другој лоза са гроздовима и голубом. Димензије: 190 x 44 x 24 cm. (Слика 7)

12. Споменик у облику стуба са „капићем”. На једној страни је, у доњој половини споменика, у посебно оивиченом пољу дата представа посмртне трпезе (сто, крчаг) изнад које је представљен мотив испружене руке. У горњој половини је крст. На супротној страни, у доњој половини споменика, у посебно означеном пољу уклесан је текст, док је изнад дата представа крста из чијег средишта се пружају зраци. Крст је постављен на степенасто постоље у комбинацији са мотивом спирале. На бочним странама су троструки и четвороструки крстови (у низу). Испред надгробника је лежећа плоча орнаментисана једнакокраким крстом (оивиченим квадратом) чији се

крајеви кракова шире у облику трапеза. И текст и орнаменти су слабо видљиви, али се на основу аналогија споменик може датовати у последњу деценију XIX и прву деценију XX века. Димензије: 134,5 x 35 x 21,5 cm.

13. Надгробни споменик у облику стуба. На западној страни надгробника је представа људске фигуре (покојника) у летњој народној ношњи (лева рука је превијена преко груди а десна опружена низ тело) са главом смештеном у удубљење (нишу) изнад које је уклесан правоугаоник. На супротној страни, у доњем делу, уклесан је текст (нечитак), док је изнад изведена представа двоструког крста на степенастом постољу. Текст се наставља на једној бочној страни (разазнаје се „оваи спомен подиже му отац“). Изнад текста је уклесан квадрат и унутар њега Андрејин крст. На основу аналогија споменик се може датовати у другу половину XIX века. Димензије: 148,5 x 37,5 x 25 cm. (Слика 8)

14. Споменик у облику плоче (која је у горњем делу сведена у виду троугла) са придодатим крстом на врху. Условно је датован у 1901. годину (на основу назначене године смрти преминулог Митра Живанића). На предњој страни је поље са текстом оивичено бордуром у виду две испреплетане таласасте линије. Осим два једнакокрака крста, других орнамената нема. На супротној страни споменика, у доњој половини, дата је представа посмртне трпезе. На столу су постављени шоља са тацном, чаша и чинија са храном. Изнад је изведен мотив руке савијене у лакту под правим углом са крстом у шапи. У горњем делу споменика је представа крста. Димензије: 119 x 39 x 12 cm.

15. Споменик у облику плоче (лучно сведена у горњем делу) са придодатим крстом на врху. Условно је датован у 1910. годину (на основу назначене године смрти преминуле Станисаве Радовановић, жене Чедомира Јовановића). У средишњем делу је поље са текстом оивичено бордуром у виду цветне лозице која се развија из саксије на дну

споменика. Изнад епитафа је уклесан крст уоквирен ловоровим гранчицама. На врху споменика приказан је крст на постољу у облику трапеза са двоглавим орлом у средишњем делу. На супротној страни је дата представа посмртне трпезе (сто, шоља са тацном, чаша, чинија са храном), а изнад представа руке савијене у лакту са цветом у шапи. Представљени су и орнаменти у виду огледала и чешља. Уз ивице споменика уклесане су биљне лозице које се развијају из две мале саксије. У горњем делу споменика је крст на трапезастом постољу, али нешто мање орнаментисан у односу на онај на предњој страни. На једној бочној страни је представа кишобрана. Димензије: 109 x 34 x 11 cm. (Слика 9)

Оно што је случај са готово свим сеоским гробљима јесте да су, када су то гробља која су у функцији, делови са старим надгробним споменицима махом запуштени и често неприступачни, а многи надгробници у мањој или већој мери оштећени. Поред тога што се ваде због новог сахрањивања, споменици се користе и као грађевински материјал.¹⁹ Најчешћи вид оштећења на евидентираним споменицима јесте обраслоост маховином и лишајем, што доводи то тога да су натписи (а често и орнаменти) непрепознатљиви и тешки за читање. Такође, услед трошности камена (пре свега пешчара) долази до његовог љуштења, па се може видети да је површински слој надгробника отпао, као и да су неретко одломљени делови, најчешће крстови и „капићи“ на врховима споменика. Они старији (у облику крста и стуба) често су нагнути и утонули у земљу. Сходно томе, а имајући у виду да су стари надгробници веома вредни материјални остаци „драгоцени за проучавање културно-историјске

[19] Нада Живковић, „Сеоска гробља и појединачни надгробни споменици на београдском подручју: стање и заштита“, *Наслеђе* 3 (2001), 119; М. Јелесијевић, „Орнаментика на сеоским надгробним споменицима...“, 152.

прошлости”²⁰, народне религије и погребних обичаја, њихово евидентирање и фотографисање је од великог значаја, што се може видети и на примеру у великој мери оштећених споменика (попут оног Вуици Јанићу) без чије музејске документације не би постојале неопходне информације за даље проучавање.

Закључак

Надгробни споменици из XIX и прве половине XX века (што показује и истраживање гробља у Коњевићима) представљају важан материјални извор за проучавање културно-историјске прошлости чачанског краја. Разноврсност облика споменика, материјала и богатство орнаменталних и ликовних мотива говоре о дуготрајној и сложеној традицији обликовања сеоских гробља у овом делу западне Србије. Упркос оштећењима и делимичном уништењу великог броја надгробника, сачувани примерци омогућавају да се уочи развој одређених типова споменика и орнамената током XIX, као и њихово постепено поједностављивање у првим деценијама XX века.

Најзаступљенији мотиви (крстови различитих облика, биљни орнаменти, представе птица, антропоморфни прикази и предмети из свакодневног живота) указују на слојевит систем симболике који комбинује хришћанска верска обележја, традиционална народна веровања и елементе друштвеног идентитета покојника. Надгробници са представама људских фигура, алата и других предмета који упућују на занимање или положај покојника имају посебну вредност, јер сведоче о начинима на које је локална заједница обликовала сећање на појединца.

Гробље у Коњевићима, као активно сеоско гробље које се временом постепено ширило и мењало, уједно показује и проблеме очувања старијих надгробних споменика. Многи од њих су оштећени, обрасли

маховином или делимично потонули у земљу, што додатно наглашава важност њиховог евидентирања и документовања са циљем очувања основних информација о њиховом изгледу, натписима и орнаментима. Према томе, гробље у Коњевићима представља значајан пример сеоске некрополе чији надгробници доприносе бољем разумевању материјалне културе, погребних обичаја и начина обележавања сећања на покојнике у традиционалном друштву западне Србије.

Литература

Bešliagić Šefik. *Stećci – kultura i umjetnost*. Sarajevo: IRO „Veselin Masleša”, 1982.

Бојовић Невенка. *Орнаментика на надгробним споменицима*. Чачак: Народни музеј, 1995.

Бојовић Радивоје Д. „Битка на Чачку 1815. године”, *Зборник радова Народног музеја V* (1974), 87-112.

Дудић Никола Р. „Флорална орнаментика на споменицима источне Србије и приобаља Мораве”, *Лесковачки зборник XXXI* (1991), 83-96.

Дудић Никола. „Човек и његова ликовна представа на надгробном камењу у Србији”, *Рашка баштина 3* (1988), 157-178.

Живковић Нада. „Сеоска гробља и појединачни надгробни споменици на београдском подручју: стање и заштита”, *Наслеђе 3* (2001), 115-120.

Илић Радомир. „О љубићским селима: антропогеографска проучавања”, у: *Насеља српских земаља: расправе и трајања*, књ. II, ур. Ј. Цвијић. Београд: Српска краљевска академија, 1903.

Јелесијевић Мина. „Орнаментика на сеоским надгробним споменицима из XIX и прве половине XX века (на примеру села Прислоница)”, *Зборник радова Народног музеја LIV* (2024), 145-155.

Николић Радојко. *Камена књижа предака: о најстаријим са надгробних споменика Западне Србије*. Друго, допуњено издање. Чачак: Народни музеј, 2018.

Filipović Milenko. „Starinska groblja u predelu Takovo: prilog proučavanju stećaka”, *Naše starine VIII* (1962), 153-162.

Цицковић Ана и Брајовић Милан. „Споменици у порти манастира Светог Саве у Савинцу”, *Зборник радова Музеја рудничко-џаковског краја 6* (2011), 45-61.

[20] Н. Живковић, „Сеоска гробља и појединачни надгробни споменици на београдском подручју...”, 117.

A Contribution to the Study of Rural Cemeteries in the Čačak Region from the Nineteenth and the First Half of the Twentieth Century
(The Cemetery in Konjevići)

This paper contributes to the study of rural cemeteries and tombstones in the village of Konjevići near Čačak, dating from the nineteenth to the first half of the twentieth century. The research focuses on ornamentation as a key element of the visual identity of these monuments, traces of which can be observed on almost all gravestones.

The cemetery in Konjevići is located at a site known as Stubline. Today, owing to its proximity to Čačak, it forms a large cemetery complex, partly urban in character, covering an area of more than 1.5 hectares. The monuments vary in size and were

made from different materials. They were carved from locally available stone, such as Trepča stone and Bukovik sandstone, as well as from Studenica marble. More recent marble monuments are characteristic of the period after the Second World War.

The gravestones are decorated with diverse ornaments and figurative motifs that were not merely decorative, but often carried deeper meanings, including commemorating the deceased, expressing social status, and fulfilling an apotropaic, or protective, function.

**Mina Jelesijević
Vujadin Vujadinović**

Слика 1 – Споменик без текста у облику ниског стуба, Коњевићко гробље, Коњевићи, (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 2 – Споменик у облику крста, Коњевићко гробље, Коњевићи, 1837. година (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 3 – Споменик Вуице Јанића
(рекогносцирање 2025), Коњевићко гробље,
Коњевићи, XIX век (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 4 – Споменик Вуице Јанића
(рекогносцирање 1984), Коњевићко гробље,
Коњевићи, XIX век (Народни музеј Чачак)

Слика 5 – Споменик у облику стуба, Коњевићко гробље, Коњевићи, друга половина XIX века (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 6 – Споменик у облику стуба, Коњевићко гробље, Коњевићи, крај XIX века (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 7 – Споменик у облику стуба са „капићем“, Коњевићко гробље, Коњевићи, 1892. година (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 8 – Споменик у облику стуба, Коњевићко гробље, Коњевићи, друга половина XIX века (снимила Мина Јелесијевић)

Слика 9 – Споменик у облику плоче са крстом на врху, Коњевићко гробље, Коњевићи, 1910. година
(снимила Мина Јелесијевић)

Слика 10 – Коњевићко гробље – рекогносцирање 1984. године (Народни музеј Чачак)